

ПРОЦЕСУАЛНИ ГАРАНЦИИ ЗА ЛИЦА ПРИ РАЗПОЗНАВАНЕ В СЛУЧАИТЕ, КОГАТО ИМА ДОКАЗАТЕЛСТВА ЗА УЧАСТИЕ В ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

*Проф. д-р Веселин Вучков - Югозападен университет „Н. Рилски“ – Благоевград,
Катедра „Публичноправни науки“ на Правно-исторически факултет;*

Email: veselinvuchkov@gmail.com

*д-р Иван Аврамов – Югозападен университет „Н.Рилски“ – Благоевград, Катедра
„Публичноправни науки“ на Правно-исторически факултет*

Email: ivavramov@abv.bg

Резюме: *Процесуалните гаранции осигуряват защита на гражданите, като влияние върху националното ни законодателство, има Европейския съд за правата на човека. Макар и рядко, обвиняемо лице, също може да се яви като разпознаващо лице, при различни обстоятелства, свързани с неговата защита. Тактическата организация на разпознаването в тези случаи, е сходна при организацията на разпознаване от страна на свидетели, като се предприемат допълнителни специфични дейности, свързани с правната защита на обвиняемите лица и тяхното процесуално положение.*

Ключови думи: *разпознаващи лица, процесуални гаранции, защита на правата на човека и основните свободи, обвиняем, престъпление*

[Пълен текст](#)

[Summary EN](#)

ПРОЦЕСУАЛНИ ГАРАНЦИИ ЗА ЛИЦА ПРИ РАЗПОЗНАВАНЕ В СЛУЧАИТЕ, КОГАТО ИМА ДОКАЗАТЕЛСТВА, ЧЕ ИМЕННО ТЕ СА УЧАСТВАЛИ В ПРЕСТЪПЛЕНИЕ

Увод

Поведението на всяко вменяемо лице се определя от конкретен мотив за постигане на дадена цел. Мотивът има решаваща роля и при извършване на престъпления, като съзнателна и целенасочена волева дейност¹. Издирването на извършители на различни престъпни деяния, както и доказването на тяхната вина е *„изключително сложна държавна дейност, поверена на специализирани, поставени високо в йерархията на държавните структури правозащитни и съдебни органи“*². Правомощия на държавните органи, ръководещи наказателното производство, са процесуалните гаранции, чрез които се осигуряват права на гражданите на защита, на неприкосновеност на личността и на разясняване на процесуалните им права. В процеса на разпознаване разпознаващите лица могат да бъдат свидетели или обвиняеми, за които следва да се предприемат мерки, свързани с процесуалните гаранции.

1. Специфика на процесуалните гаранции. Значение на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи

Процесуалните гаранции осигуряват защита на гражданите, като по своята същност представляват *„процесуални правила, относително обособени в рамките на общата наказателнопроцесуална система, съдържащието на които разкрива установяването на определени задължения (правомощия) на държавните органи, които ръководят наказателното производство“*³. На всички лица, участващи в наказателния процес, следва да бъдат зачетени процесуалните права, за да се гарантира ефективно участие на лица, обвинени в престъпление в наказателни производства. НПК регламентира няколко процесуални гаранции на правото на защита в две разновидности: основни и допълнителни.⁴

¹ Михайлов, Д. Проблеми на наказателното право, Обща част. С., Сиела, 2007, с. 321.

² Трайков, З. Наказателно-изпълнително (пенитенциарно) право на Република България. С., Албатрос, 2007, с. 10.

³ Павлов, С. Наказателен процес на Република България, обща част. С., Сиби, 1996, с. 94-95.

⁴ Вучков, В. Наказателен процес в схеми, таблици, определения, литература. С., Сиби, 2023, с. 23.

Влияние върху националното ни законодателство в областта на процесуалните гаранции има Европейския съд за правата на човека (ЕСПЧ) в Страсбург, който е *„призван да обезпечаваш защитата на правата и свободите, предвидени в Европейската конвенция за защита правата на човека и неговите основни свободи“*⁵. Решенията на съда в Страсбург, свързани с Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, са от т. нар. „soft law“ или непреки източници за съдията, при които *„не съществува юридическа аргументация за прилагането им, като се прилагат по силата на логическата убедителност и обосноваване“*⁶. Посоченото обосноваване, че *„практиката на специализираните международни юрисдикции относно приложението на международни договори, приети като част от националния правопорядък, е непряк, субсидиарен източник на правото“*⁷.

Според Павлов, процесуалните гаранции могат да бъдат разделени на основни и производни. Основните процесуални гаранции включват *„презумпция на невиновност на обвиняемия, неприкосновеността на личността на гражданите, които участват в процеса като субекти на правото на защита, и разясняването на процесуалните права със създаване на необходимите конкретни условия за упражняването им“*⁸. Към производните процесуални гаранции се отнасят *„предявяване на обвинението; предявяване на разследването; осигуряване присъствието на субектите на правото на защита при извършването на процесуална дейност, в която могат да вземат участие; своевременно уведомяване за позицията на насрещния субект и за взетите решения; забрана за влошаване положението на подсъдимия при обжалване на присъдата и процесуален надзор за осигуряване право на защита“*⁹.

ЕСПЧ изисква да се гарантира правото на обвиняемото лице да има достатъчно време, за да подготви своята защита. Посочената процесуална гаранция се съдържа в

⁵ Панчев, Ц. Европейски стандарти за обезпечаване правото на защита на обвиняемото лице в наказателното производство и тяхното въвеждане в националната правна уредба. Сборник „10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството“. С., НБУ, 2017, с. 406.

⁶ Ташев, Р. Обща теория на правото. С., Сиби, 2010, с. 40.

⁷ Кръстева, З. Разследването на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека. С., Сиби, 2015, с. 16.

⁸ Павлов, С. Наказателен процес на Република България, обща част. С., Сиби, 1996, с. 94-95.

⁹ Пак там.

разпоредбите на НПК, предоставяща възможност на обвиняемия на достатъчно време за запознаване с делото, да отправи възражения в досъдебното производство и да получи достъп до материалите по делото. Периодът на „достатъчното време“ е в зависимост от самия характер на делото; сложността на случая; броя на свидетелите, които ще се изслушват; необходимостта от нови доказателства и др. Процесуална гаранция за упражняване правото на защита е и предоставеният седемдневен срок до началото на съдебното заседание, след връчване на препис от съдебния акт. В същото време самото спазване на посочения срок невинаги означава, че е спазена процесуалната гаранция, поради фактори, които могат да доведат до невъзможност обвиняемият да „постъпва както намери за добре“, например заболявания, задържане и др. Разпоредбата на чл. 15 НПК изисква на обвиняемия, който участва в наказателното производство, да бъде осигурена защита. Лишаването на обвиняемия от защита „под предлог, че по делото участва служебен защитник, е грубо нарушение на правото на обвиняемия на защита“¹⁰. Процесуалната гаранция се съдържа и в чл. 6, ал. 3, б. „с“ от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, според която всяко лице, което е обвинено в престъпление, има минимално право да се защитава лично или да използва адвокат (по свой избор). В Конвенцията се уточнява, че ако лицето не разполага със средства, които да използва за заплащане на адвокат, следва да му бъде предоставена безплатно служебна защита, в случаите в които „интересите на правосъдието го изискват“ (чл. 6). В текста на чл. 3 от Конвенцията се съдържат и текстове, свързани със забрана за изтезание и нечовешко или унижително отнасяне, като самата формулировка на посочената забрана се възприема като императивна норма на общото международно право „jus cogens“. Статутът на посочената правна норма има „по-голяма юридическа сила от договорното и обичайното международно право и прави напълно невъзможно сключването на споразумения, легализиращи която и да е от изброените в чл. 3 форми на малтретиране“¹¹.

2. Разпознаващи лица и привличането им като обвиняеми

¹⁰ Ангелов, Н. Материални и процесуални гаранции за изискванията в чл. 6 т. 3 “b”, “c” и “d” ЕКПЧ в българското законодателство. Проект „Усъвършенстване на правораздаването в сферата на защита на правата на човека в България“. С., 2004, с. 1-6.

¹¹ Папучарова, Д. Обзор на практиката на европейския съд по правата на човека по чл. 3 от Европейската конвенция по правата на човека. Сп. Право, политика, администрация. 2019, бр. 1, с. 48.

НПК изрично дефинира следствените действия, провеждани от разследващите органи, чиято последица е „създаването“ на доказателствени средства в наказателния процес, като например писмените доказателствени средства; те са „процесуално-технически способности, които възпроизвеждат фактите чрез писмени знаци, създаващи се в рамките на всякъ наказателен процес и обслужват неговите цели, като значение има тяхното съдържание и изготвянето им при строго спазване императивните изисквания на НПК“¹². Разкриването на престъпленията до голяма степен зависи от своевременното провеждане не само на огледа на местопрестъплението, но и на останалите дейности по разследването и предприетите издирвателни мероприятия, като съществено значение имат провеждането на разпит на свидетели, пострадали и заподозрени лица, определящи насоките, в които ще бъдат проведени последващите оперативни дейности. Подготовката на разпознаването се осъществява на база основания за извършването му, по отношение на необходимостта от разпознаване на лице или предмет, имащи връзка с провежданото разследване на престъпление. За тази цел следва да бъдат определени и обектите на разпознаване, които трябва да са материални и да имат връзка (пряка или косвена) с престъплението, което се разследва; имат способност да формират възприятие, т.е. да оказват влияние върху сетивните органи; да са сравнително устойчиви във времето и да не подлежат на бързи структурни и визуални промени, както и да притежават съвкупност от характерни качества и признаци, по които да бъдат идентифицирани.

Разпознаването на лица е способ за събиране и проверка на доказателства, чрез който се установява тъждество между лицата, предявени за разпознаване и такива, за които се твърди в показанията на разпознаващия. Съгласно разпоредбата на чл. 169, ал. 2 НПК, органите на досъдебното производство, а в съдебното производство – съдът, който разглежда конкретното дело, предлагат на обвиняемия или свидетеля да разпознае лица или предмети. Преди да се извърши разпознаването, обвиняемият и свидетелите се разпитват дали познават конкретното лице, съответно предмета, обект на разпознаване.

Разпознаването, наред с огледа, претърсването, изземването и следствия експеримент като способности за доказване в наказателното производство, се извършва в присъствието на поемни лица. НПК изрично дефинира, че поемните лица се избират от органа, който извършва съответното действие по разследването между лица, които не

¹² Вучков, В. Доказателствени средства в наказателното производство (същност и видове). С., Феня, 2006, с. 99.

трябва да имат друго процесуално качество, както и да не са заинтересовани от изхода на делото. Юридическата теория определя изключителното значение на поемните лица в областта на наказателния процес, поради постигането на две цели – достоверност на събрания доказателствен материал и недопускане нарушаване правата на личността извън необходимите стандарти¹³. Поемните лица изпълняват процесуална функция, която се състои в удостоверяване на правилното отразяване в протокола на извършените от съответните органи процесуални действия. Когато се оспорва достоверността на данните в протокола, поемните лица следва да бъдат разпитвани като свидетели за доказателствата, които са оспорени. Поради това значението на поемните лица се определя като това на потенциалните свидетели¹⁴.

В наказателния процес обекти на разпознаване могат да бъдат документи, лица, предмети, части от човешко тяло и фото-снимки, като НПК разпорежда преди провеждане на разпознаването да се извърши разпит на обвиняемия и свидетелите дали познават лицето или предмета, които предстои да разпознаят, както и по отношение на особеностите, по които могат да ги разпознаят; обстоятелствата, при които са наблюдавали тези лица и предмети и състоянието в което са се намирали в момента на възприемането им.

Разпознаването може да бъде извършено от пострадал от престъплението, свидетел или обвиняем. Изключително важно при провеждане на разпознаването е субектите да имат физическа възможност да проведат разпознаването, за да възпроизведат характерни признаци на обекта за разпознаване. При установени увреждания на субектите, извършващи разпознаването, разследващите органи следва да установят степента на увреждане и възможността за извършване на разпознаване. В процеса на подготовка на разпознаването, по силата на чл. 171 от НПК, следва да бъдат осигурени:

- поемни лица, които да присъстват по време на разпознаването;
- при разпознаване на лица – да бъдат осигурени три или повече лица, имащи сходна с лицето на разпознаване външност. Когато е невъзможно да се покаже лицето, което следва да бъде разпознавано, разследващите

¹³ Пенев, Й. Поемните лица и оперативно-издирвателната дейност. Бюлетин „Полиция“ МВР, 2007, бр. 36, с. 7.

¹⁴ Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. С, Сиела, 2016, с. 216.

органи следва да осигурят негова снимка, заедно със снимка на три или повече лица със сходна външност;

- при разпознаване на предмети, разследващите органи следва да осигурят три или повече предмета, еднородни с обекта на разпознаване.

Разпознаващите лица са познавателни субекти в процеса на разпознаване, поради което за такива субекти могат да бъдат определени лица, които притежават непосредствени зрителни, слухови и други възприятия за подлежащите на разпознаване лица и предмети¹⁵. В процеса на разпознаване е изключително важно установяването на свидетелите на престъпленията и тяхното откриване, още в първите започнали действия на разследването, като *„сведенията на намиращите се на местопрестъплението лица, позволяват бързо получаване на информация относно извършеното престъпление и извършителите и незабавно организиране на тяхното издирване“*¹⁶. Макар и рядко, обвиняемо лице също може да се яви като разпознаващо лице, при различни обстоятелства, свързани с неговата защита, както и в случаите, в които няколко обвиняеми имат противоречиви интереси, изясняването на които е свързано с необходимост от идентифициране на лица и предмети. Тактическата организация на разпознаването в тези случаи е сходна при организацията на разпознаване от страна на свидетели, като се предприемат допълнителни специфични дейности, свързани с правната защита на обвиняемите лица и тяхното процесуално положение, като свободна преценка на обвиняемия дали да участва в процеса на разпознаване като разпознаващ, както и извършване на предварителен разпит преди разпознаването, с осигуряване на правна защита. Извършването на разпознаване от обвиняеми лица се осъществява при спазване правата им да не дават обяснения, да не се самоуличават, достъп до защитник и др.¹⁷

Разследването срещу разпознаващи лица, за които има доказателства, че са участвали в извършеното престъпление, се осъществява чрез предвидени форми в НПК за привличане на лицето като обвиняем. С постановлението на разследващия орган по чл. 219, ал. 1 НПК се въвежда нормативно изискване за привличането на лицето като обвиняем и докладване от разследващия орган на прокурора след събиране на

¹⁵ Цеков, Ц. Тактика за разпознаване в предварителното производство. С., Наука и изкуство, 1971, с. 24.

¹⁶ Кръстева, З. Свидетелите очевидци в наказателното производство. С., СИЕЛА, София, 2019, с. 25.

¹⁷ Пак там.

достатъчно доказателства. Привличането на разпознаващите лица като обвиняеми с използването чрез съставяне на протокол за първото действие по разследването срещу тях (нормата на чл. 219, ал. 2) от НПК се използва в по-редки случаи, основно поради *„неясната формулировка от законодателя, която създава много проблеми в практиката“*¹⁸. Привличането като обвиняем може да бъде осъществено и при т. нар. бързо производство като диференцирана наказателна процедура, на база чл. 356, ал. 4 от НПК. В хода на разследването, за да може разследващите органи да привлекат разпознаващите лица като обвиняеми, следва да са събрали достатъчно доказателства за виновността им, както и да не са налице „някои от основанията за прекратяване на наказателното производство“ (чл. 219, ал. 1). Самата достатъчност на доказателствата не е критерий за тяхното количество, а за качеството им, позволяващо достигане до извод, че лицето е извършило престъпление, без да има противоречиви факти за това. Докладването, след събирането на достатъчно доказателства, е част от вътрешните взаимоотношения между прокурора и разследващия орган, а не е елемент на фактическия състав. Прокурорът също е компетентен да привлече разпознаващото лице като обвиняемо, на основание разпоредбите на чл. 46, ал. 2, т. 2 от НПК, „когато сам извършва разследване или отделни действия по разследването и други процесуални действия“¹⁹.

При привличането на разпознаващото лице като обвиняемо за конкретно престъпление, на база разпоредбата на чл. 219, ал. 1 НПК, разследващият орган „докладва на прокурора и привлича лицето като обвиняем със съставяне на съответно постановление“ (чл. 219, ал. 1 НПК). В ал. 4 на същия член е определено, че „разследващият орган предявява постановлението за привличане на обвиняемия и неговия защитник, като им дава възможност да се запознаят с пълното му съдържание, а при нужда дава допълнителни разяснения. Разследващият орган връчва срещу подпис препис от постановлението на обвиняемия“ (чл. 219, ал. 4 НПК). Разпоредбите на ЕКПЧ изискват всяко лице, което е обвинено в престъпление да бъде „незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език“. Подобно е и изискването на Директива 2012/13/ЕС на

¹⁸ 12. Митов, Г. Привличане на обвиняем със съставянето на протокола за първото действие по разследване срещу него. Сп. „De Jure“, 2021, бр. 2, с. 183.

¹⁹ Пак там.

Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство, според която на заподозрените лица или обвиняемите се предоставя незабавно информация (най-малко) свързана с основните процесуални права, както се прилагат съгласно националното право, с цел да се позволи ефективното им упражняване – „право на достъп до адвокат, право на безплатна правна консултация и условията за нейното получаване, право на информация относно обвинението, право на устен и писмен превод и правото да запазят мълчание“ (Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 година относно правото на информация в наказателното производство – чл. 3). Задължението на разследващия орган да информира незабавно разпознаващото лице за повдигнатото спрямо него обвинение се осъществява на база връчването на препис от обвинението. Разпознаващото лице не може да бъде информирано чрез протокола по чл. 219, ал. 4, с който се привлича като обвиняем, поради факта, че в НПК не са регламентирани случаи, при които да се връчват протоколи от процесуално-следствени действия на обвиняеми лица, както и на други лица²⁰.

При привличане на разпознаващото лице като обвиняемо следва да бъдат отчетени и неговите обяснения, като средство на защита, както и императивните изисквания за придобиване на качеството обвиняем в наказателното производство. Значение имат и изключващите вината обстоятелства по НК – грешка, случайно деяние и изпълнение на противоправна заповед, въпреки, че „деянието на субекта, извършено при обстоятелства, изключващи вина, не изразява неговата свободна воля“²¹.

3. Процесуални гаранции на лица при разпознаване, когато има доказателства, че те са участвали в извършеното престъпление

Разпознаващите лица са „субекти на разпознаването, като могат да бъдат лица притежаващи непосредствени зрителни, слухови или други възприятия за подлежащите на разпознаване субекти“²². В съответствие с разпоредбите на НПК органите на досъдебното производство, а в съдебното производство – съдът, който разглежда делото, предлагат на обвиняемия или свидетеля да разпознае лица или предмети (НПК,

²⁰ Митов, Г. Привличане на обвиняем със съставянето на протокола за първото действие по разследване срещу него. Сп. „De Jure“, 2021, бр. 2, с. 183.

²¹ Марков, Р. Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право. С., Сиела, 2019, с. 9.

²² Цеков, Ц. Тактика за разпознаване в предварителното производство. С., Наука и изкуство, 1971, с. 24.

чл. 169, ал. 2). Разпознаващото лице има „едно от двете процесуални качества – свидетел или обвиняем, като макар и по-рядко обвиняемият също може да се яви като разпознаващо лице“²³. До такива случаи (в които разпознаващото лице е обвиняем) може да се достигне при наличие на различни обстоятелства, например когато при няколко обвиняеми са налице „противоречиви интереси, като изясняването им е свързано с идентификация на лица или предмети и др.“²⁴.

В случаите на разпознаване, когато има доказателства, че разпознаващите лица са участвали в извършеното престъпление, следва при спазване на Европейската конвенция за защита правата на човека и основни свободи, да бъдат осигурени минималните права, по отношение на информиране за причините за обвинението; осигуряване на достатъчно време за подготовка на защитата, включително осигуряването на служебна защита, ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, както и да участва в разпит на свидетели и да изисква призоваване на свидетели. Въпреки че в българския нормативен акт липсва дефиниция на процесуалните гаранции, те са регламентирани като самостоятелни наказателнопроцесуални норми. По отношение на процесуалните гаранции при разпознаващи лица, за които има доказателства, че те са участвали в извършеното престъпление, е важно да се уточни, че *„процесуалната и тактичката организация на разпознаването при разпознаващи лица – обвиняеми и свидетели, е сходна, с изключение на спецификите, обусловени от правото на защита и процесуалното положение на обвиняемия“*²⁵.

При разпознаващите лица, които са привлечени като обвиняеми, процесуалната и тактичката организация следва да осигурява *„свободна преценка на обвиняемия дали да участва като разпознаващ; извършване на предварителен разпит при съблюдаване правото му на защита, на правото му да запази мълчание, на правото му да не се самоуличава, на достъп до защитник, наказателна отговорност за лъжесвидетелстване и др.“*²⁶. Въпреки че Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи е ратифицирана от значителен брой държави, съдейки по съдебната практика, може да се достигне до извод, че правото на справедлив съдебен

²³ Кръстева, З. Свидетелите очевидци в наказателното производство. С., СИЕЛА, 2019, с. 25.

²⁴ Пак там.

²⁵ Пак там.

²⁶ Пак там.

процес е многократно нарушавано. Чрез чл. 6, ал. 3, б. „d“ от Конвенцията се гарантира правото на лице, което е разпознаващ, но за което има доказателства, че е участвало в извършеното престъпление, да „участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите, свидетелстващи против него, и да изисква призоваването и разпита на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия“. Към посочената процесуална гаранция следва да се подхожда изключително внимателно, след преценка исканията на разпознаващите лица за допускане на свидетели, особено в случаите, в които това е „единствената им възможност да се противопостави на обвинителни актове“²⁷.

За гарантиране спазването на минималните права на човека по отношение на лицата в наказателното производство и с цел спазване на гаранциите, чрез които се обезпечават справедливия съдебен процес, ЕС приема Пътна карта за укрепване на процесуалните права на заподозрените лица или на обвиняеми в рамките на наказателното производство. В посочената Пътна карта се изисква държавите членки на ЕС да предприемат мерки, свързани с писмения и устния превод; информация за правата и повдигнатите обвинения; осигуряване на правен съвет и правна помощ; осъществяване на контакти с роднини, консулски служби и работодатели, както и във връзка със специални гаранции за заподозрени лица или обвиняеми, които са в уязвимо положение. С оглед прилагане на предложените мерки в Пътната карта, са приети различни директиви, като Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22.05.2012 г. за правото на информация в наказателното производство. С Директивата се предвижда предоставяне на информация, която е свързана с повдигнато обвинение и съдебен процес, както и гарантиране на най-малко следните права на обвиняеми и заподозрени лица: „правото на достъп до адвокат; правото на безплатна правна консултация и условията за нейното получаване; правото на информация относно обвинението; правото на устен и писмен превод, както и правото за запазване на мълчание“ (Директива 2012/13/ЕС). Предоставянето на информация на лицата следва да бъде осъществявано на разбираем за тях език, устно или писмено. В основната си част принципните положения на Директивата са уредени и в НПК:

- Права на обвиняемия – чл. 55;
- Правна помощ – Глава десета;

²⁷ Ангелов, Н. Материални и процесуални гаранции за изискванията в чл. 6 т. 3 “b”, “c” и “d” ЕКПЧ в българското законодателство. Проект „Усъвършенстване на правораздаването в сферата на защита на правата на човека в България“. С., 2004, с. 1-6.

- Привличане на обвиняем и предявяване на постановлението – чл. 219;
- Запознаване с изменение на обвинението – чл. 287.

В НПК липсват разпоредби, които да уреждат част от процесуалните гаранции, предвидени в Директивата²⁸, като синхронизирането на нормативния акт е от изключителна важност за хармонизиране на законодателствата в наказателноправната сфера.

Правото на защита на разпознаващо лице, за което има доказателства, че именно то е участвало в извършеното престъпление, не „бива да се смесва с процесуалните гаранции, защото правото на защита е субективно публично право, което възниква в даден наказателен процес и означава процесуална възможност на неговия носител да участва активно в наказателнопроцесуалната дейност в защита на своите права и законни интереси, а процесуалните гаранции са процесуални права“²⁹. Чл. 15 от НПК изисква „на обвиняемия и на другите лица, които участват в наказателното производство, се предоставят всички процесуални средства, необходими за защита на техните права и законни интереси“. Правото на защита е комплексно право, което се предоставя чрез процесуалния механизъм в нормативния акт и предвидените средства. Императивът в посочената норма на чл. 15 е с насоченост към държавните процесуални органи, които водят наказателния процес, в качеството си на едновременно оправомощени, но и задължени да спазват изискването на закона. Правото на защита на разпознаващо лице, за което има доказателства, че именно то е участвало в извършеното престъпление, може да бъде осъществено в три основни насоки – право на лична защита, право на служебна защита и право на защита чрез защитник.

Правото на защита не се отнася единствено до лицата, които са обвиняеми, а до всички лица, които са пряко заинтересувани от хода на делото, за да се осигури активно участие в съдебния процес, поради което процесуалните гаранции са свързани с всички субекти на процеса, защитаващи собствени права и интереси, без значение от факта дали са обвиняеми или не. От друга страна процесуалните гаранции, които са свързани с правото на защита, не следва да се смесват с основните човешки права и спазването на

²⁸ Панчев, Ц. Европейски стандарти за обезпечаване правото на защита на обвиняемото лице в наказателното производство и тяхното въвеждане в националната правна уредба. Сб. „10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството“. С., НБУ, 2017, с. 406.

²⁹ Павлов, С. Наказателен процес на Република България, обща част. С., Сиби, 1996, с. 94-95.

законни интереси. Процесуалните гаранции, които са свързани с правото на защита, са част от „*процесуалните гаранции за защита на човешките права и законните интереси на гражданите, като обхващат цялата система от процесуални правила, уредена в НПК*“³⁰. Изискванията на НПК са за предоставяне на процесуални средства за защита, които са необходими за осигуряване на ефективна защита и справедлив съдебен процес.

От гледна точка на защитата на лица при разпознаване в случаи, в които има доказателства, че именно те са участвали в извършеното престъпление, обвинителният акт може да бъде внесен в съда единствено ако са налице законови предпоставки, които са предвидени в чл. 246 от НПК. В същото време, като процесуален документ, чрез обвинителният акт „се привличат лица към наказателна отговорност, с него се повдига окончателно обвинение“³¹. Правната доктрина разглежда законовите предпоставки за внасяне на обвинителния акт в съда като отрицателни и положителни. Към отрицателните предпоставки се отнасят липсата на основание за прекратяване или спиране на наказателно производство, както и да не е допуснато отстранимо съществено процесуално нарушение. Положителната предпоставка касае вътрешното убеждение на прокурора, че доказателствата са достатъчни за разкриване на обективната истина и следва да се повдигне обвинение пред съда. При изготвянето на обвинителния акт срещу лица, извършващи разпознаване, в случаи, в които има доказателства, че именно те са участвали в извършеното престъпление, следва да бъдат спазени изискванията за законност и повдигането на предварително обвинение по НПК. Непосочването на всички реквизити в обвинителния акт довежда до ограничаване правото на защита на обвинените лица. Задължителни елементи на обвинението, които могат да доведат до ограничаване правото на защита, са непосочването на „данни за самоличността и правната квалификация. Непосочването на името и длъжността на съставителя не накърнява правото на защита, но нарушението е съществено, тъй като касае компетентността на органа, изготвил акта. Законността и самата обосновааност на обвинителния акт са една от гаранциите за спазване на процесуалните гаранции на разпознаващи лица, за които има доказателства, че именно те са участвали в извършеното престъпление, защото обвинителният акт разкрива предмета, който следва

³⁰ Пак там.

³¹ Чинова, М. Досъдебното производство по НПК. С., Сиела, 2013, с. 404.

да се доказва в наказателното производство и доказателствата, въз основа на които прокурорът е приел, че има престъпление, в което обвиняемият има участие.

Всяко лице, което е било разпознаващо и срещу което е повдигнат обвинителен акт, има право на справедлив и публичен съдебен процес, което означава, че „всяко лице при отправено срещу него наказателно обвинение има правото на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закон“³². За постигане на справедлив съдебен процес се изисква запознаването на обвиняеми с подробностите за обвинението, както и използване на преводач, в случаите, в които той не говори и не разбира използвания език в съда.

Заключение

Основните процесуални гаранции за правото на защита на гражданите, включително на разпознаващите лица, са свързани с:

- Презумпция за невинност (чл. 16 НПК) – обвиняемото лице се смята за невинно до завършване на наказателното производство с присъда, която е влязла в сила;
- Неприкосновеност на личността (чл. 17 НПК) – освен в регламентирания случаи и по реда на НПК, срещу обвиняеми лица, включително разпознаващи, не може да се предприемат никакви други мерки за принуда;
- Осигуряване на възможност за упражняване на процесуалните права (чл. 15, ал. 3 НПК).

Използвана литература

1. *Ангелов, И.* Законността и обосноваването на обвинителния акт като гаранция за правото на защита. Сб. БСУ „Новата идея в образованието“, 2016, том 2;
2. *Ангелов, Н.* Материални и процесуални гаранции за изискванията в чл. 6 т. 3 “b”, “c” и “d” ЕКПЧ в българското законодателство. Проект „Усъвършенстване на правораздаването в сферата на защита на правата на човека в България.“ С., 2004;

³² Илиева-Сивкова, Л. Правни основи на устния и писмения превод в светлината на Европейската конвенция за правата на човека и на Директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 година. Сп. „De Jure“, 2011, том 2, бр. 2, с. 64-68.

3. Вучков, В. Доказателствени средства в наказателното производство (същност и видове). С., Фенея, 2006;
4. Вучков, В. Понятието „доказателствено средство“ и актуалните промени в НПК. lex.bg, 2018;
5. Вучков, В. Наказателен процес в схеми, таблици, определения, литература. С., Сиби, 2023;
6. Илиева-Сивкова, Л. Правни основи на устния и писмения превод в светлината на европейската конвенция за правата на човека и на директива 2010/64/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 20 октомври 2010 година. Сп. „De Jure“, 2011, том 2, бр. 2, с. 64-68;
7. Кръстева, З. Разследването на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека. С., Сиби;
8. Кръстева, З. Свидетелите очевидци в наказателното производство. С., Сиела, София, 2019;
9. Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. С., Сиела, 2016;
10. Марков, Р. Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право. С., Сиела, 2019;
11. Митов, Г. Привличане на обвиняем със съставянето на протокола за първото действие по разследване срещу него. Сп. „De Jure“, 2021, бр. 2;
12. Михайлов, Д. Проблеми на наказателното право. Обща част. С., Сиела, 2007;
13. Павлов, С. Наказателен процес на Република България. Обща част, Сиби, 1996;
14. Панчев, Ц. Европейски стандарти за обезпечаване правото на защита на обвиняемото лице в наказателното производство и тяхното въвеждане в националната правна уредба. Сборник „10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството“. С., НБУ, 2017;
15. Папучарова, Д. Обзор на практиката на Европейския съд по правата на човека по чл. 3 от Европейската конвенция по правата на човека. Сп. Право, политика, администрация. 2019, бр. 1;
16. Пенев, Й. Поемните лица и оперативно-издирвателната дейност. Бюлетин „Полоция“ МВР, 2007, брой 36;
17. Трайков, З. Наказателно-изпълнително (пенитенциарно) право на Република България. С, Албатрос, 2007;
18. Цеков, Ц. Тактика за разпознаване в предварителното производство. С., Наука и изкуство, 1971;
19. Чинова, М. Досъдебното производство по НПК. С., Сиела, 2013;
20. Чинова, М. Митов, Г. Кратък лекционен курс по наказателно-процесуално право. С., Сиела, 2021.